

VYSOKÁ ŠKOLA
FINANČNÍ
A SPRÁVNÍ

ČESKÁ DŮCHODOVÁ REFORMA: CUI BONO?

Jaroslav Vostatek

52. konference České demografické společnosti
Hradec Králové, 24. 5. 2023

Osnova

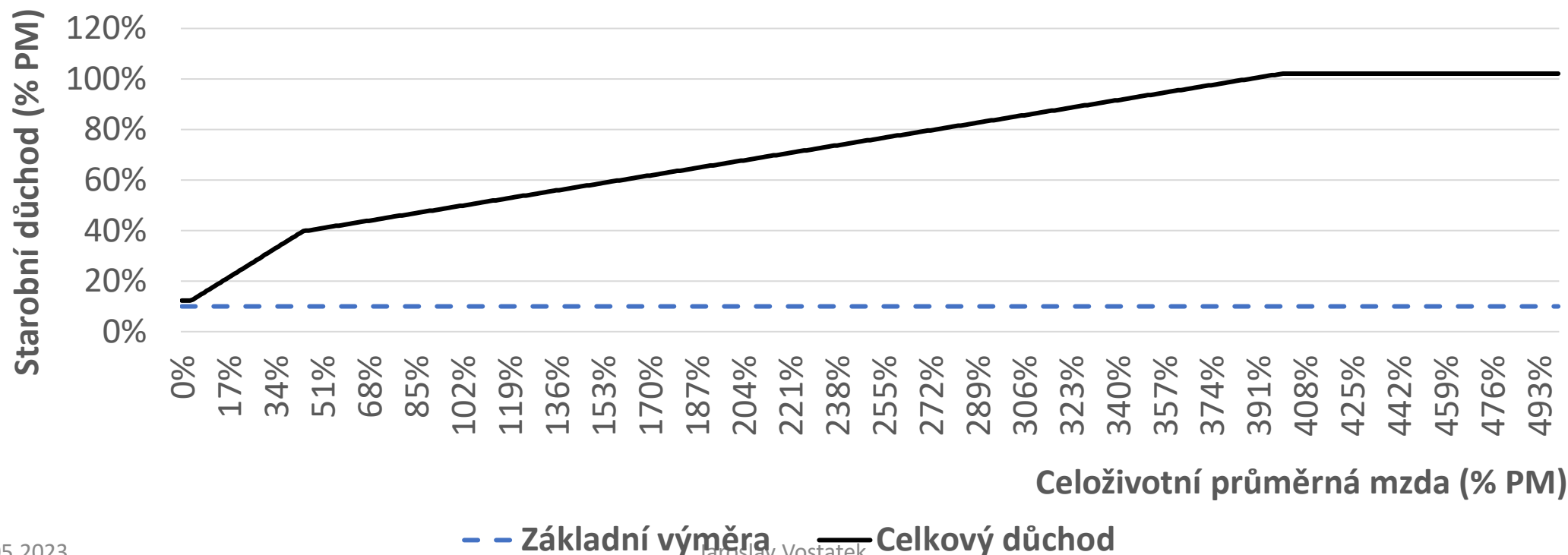
- **Nespravedlivé, netransparentní a nesrozumitelné české veřejné penze i po malé důchodové reformě 2011**
- **Technická důchodová reforma jako 1. krok**
- **Rozvinutí zásadní diskuse o spravedlivých důchodech po technické důchodové reformě**
- **Penzijní pilíře**
- **Celková úroveň starobních důchodů mužů a žen**
- **Ocenění péče o děti**
- **Moderní koncepce sociálního důchodového pojištění**
- **Velká reforma starobních, invalidních a pozůstalostních důchodů**
- **Širší souvislosti důchodové reformy**

Nespravedlivé, netransparentní a nesrozumitelné veřejné penze

- **Nález Ústavního soudu ČR 2010**
 - Protiústavní § 15 zákona o důchodovém pojištění (3 redukční hranice a koeficienty): „ve svých důsledcích a v kombinaci s ostatními parametry a stávající konstrukcí důchodového systému negarantuje dostatečně ústavně zaručené právo na přiměřené hmotné zabezpečení“ → zrušení § 15 k 30. 9. 2011
 - „Složitá konstrukce důchodového systému je natolik netransparentní, že je pro své adresáty de facto zcela nesrozumitelná“
- **Jediný srozumitelný parametr českého „důchodového pojištění“: základní důchodový věk**
- **Polovičatá „malá“ důchodová reforma 2011**
 - Obnovení redukčních hranic a koeficientů, jejich parametrizace
 - Faktická eliminace 1 redukční hranice → narovnání penzijní křivky v klíčovém příjmovém intervalu → podstatné usnadnění další malé („technické“) důchodové reformy
- **Nesrozumitelná, neadekvátní a urážlivá koncepce příspěvku na bydlení pro seniory → většina seniorů ho nevyužívá**
 - Standardní zahraniční řešení: speciální příspěvek na bydlení pro seniory, testovaný na důchod seniora/seniorů, přiznávání na dobu 1 roku

„Důchodové pojištění“: dávková formule (2023)

- Základní výměra: 10 % PM
- Procentní výměra starobního důchodu: $1,5 \% \cdot \text{počet let pojištění} \cdot \text{redukovaný vyměřovací základ (na 26 \% přes 44 \% PM)} + 500 \text{ Kč za dítě (1,24 \% PM)}$

Nesrozumitelný a nelogický systém valorizace českých důchodů

- Parametrizace základní výměry důchodu → srozumitelná valorizace základní výměry důchodu
 - (Přednostní) valorizace podle růstu průměrné mzdy – proč?
- Závislost zvyšování procentní výměry důchodu **v pravidelném termínu** na celkovém zvýšení průměrného starobního důchodu po odpočtu zvýšení základní výměry důchodů = nesmysl
 - Doporučení: zvyšování procentní výměry starobních důchodů nevázat na zvyšování základní výměry
- Zvyšování procentní výměry důchodu **v mimořádném termínu**: podle růstu cen = vcelku rozumné
 - 2023: pozdní novela zákona = protiústavní
- Posouzení reforem ze širšího sociálně-politického hlediska: důchodová komise (rozumný počet členů důchodové komise: 3)

Turnerova důchodová komise (zprávy 2004 a 2005)

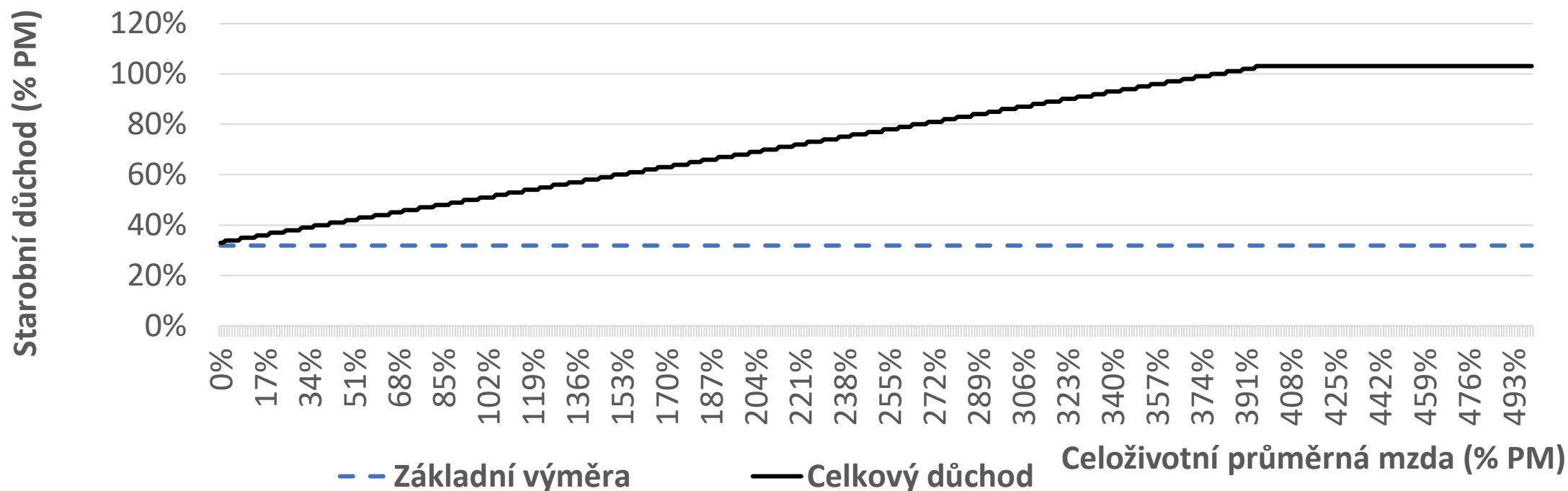

Left to right: John Hills, Adair Turner and Jeannie Drake

Rozumný počet členů důchodové komise: 3

Technická důchodová reforma: „jen“ (nevratné) zrušení redukční hranice

- Základní výměra: 32 % PM
- Procentní výměra starobního důchodu: $0,39\% \cdot \text{počet let pojištění} \cdot \text{vyměřovací základ} + 500 \text{ Kč za 1 dítě}$

Zásadní diskuse o férových důchodech po technické důchodové reformě

- Efekt technické reformy: srozumitelnost, „odhalení“ zásadní odlišnosti sociálního pojištění a rovného důchodu
- Nejvyšší rovný důchod na světě!
- Očekávání: strany a hnutí budou většinově požadovat „férové důchody“ ($\approx$ sociální pojištění) = zásadní závislost starobních důchodů na zaplaceném pojistném
 - „Bismarck“ (pojistný důchod), modelově financován z pojistného
 - „Beveridge“ (rovný důchod), modelově financován z daní
- Relativní výše nově přiznávaného starobního důchodu při průměrné mzdě (čistý náhradový poměr)?

Modelově nižší životní náklady ve stáří

It's likely that they own their vehicle and residence, and have no children to raise.

Nízká úroveň starobních důchodů

- **Mercer: potřebný minimální čistý náhradový poměr pro osobu s $\emptyset$ celoživotními příjmy: 65 %**
 - Skutečný $\emptyset$ OECD: 63 %
 - A net replacement rate below 65 percent of lifetime earnings suggests a significant reliance on voluntary savings
- **Česko: čistý náhradový poměr příjemce průměrné mzdy (2023, 45 let pojištění):**
 - 61,7 % (bez výchovného za dítě)
 - **63,2 %** (s výchovným za 1 dítě)
- **Co na to politické strany a hnutí?**

Modelové přístupy k penzijním pilířům

	Liberální model	Křesťansko-demokratický model	Sociálně-demokratický model	Neoliberální model
Solidární důchod (rovný nebo testovaný)	ano	ne	ano	ano
Pojistný důchod (sociální pojištění)	(ano)	<u>ano</u>	ano	<u>ne</u>
Zaměstnanecké penze – dobrovolné	(ano)	ano	(ano)	(ano)
Zaměstnanecké penze – povinné	ne	ne	ano	ano
Osobní penze – dobrovolné	ano	ano	(ano)	ano
Osobní penze – povinné	ne	ne	ne	<u>ano</u>

Fialova vláda k penzijním pilířům

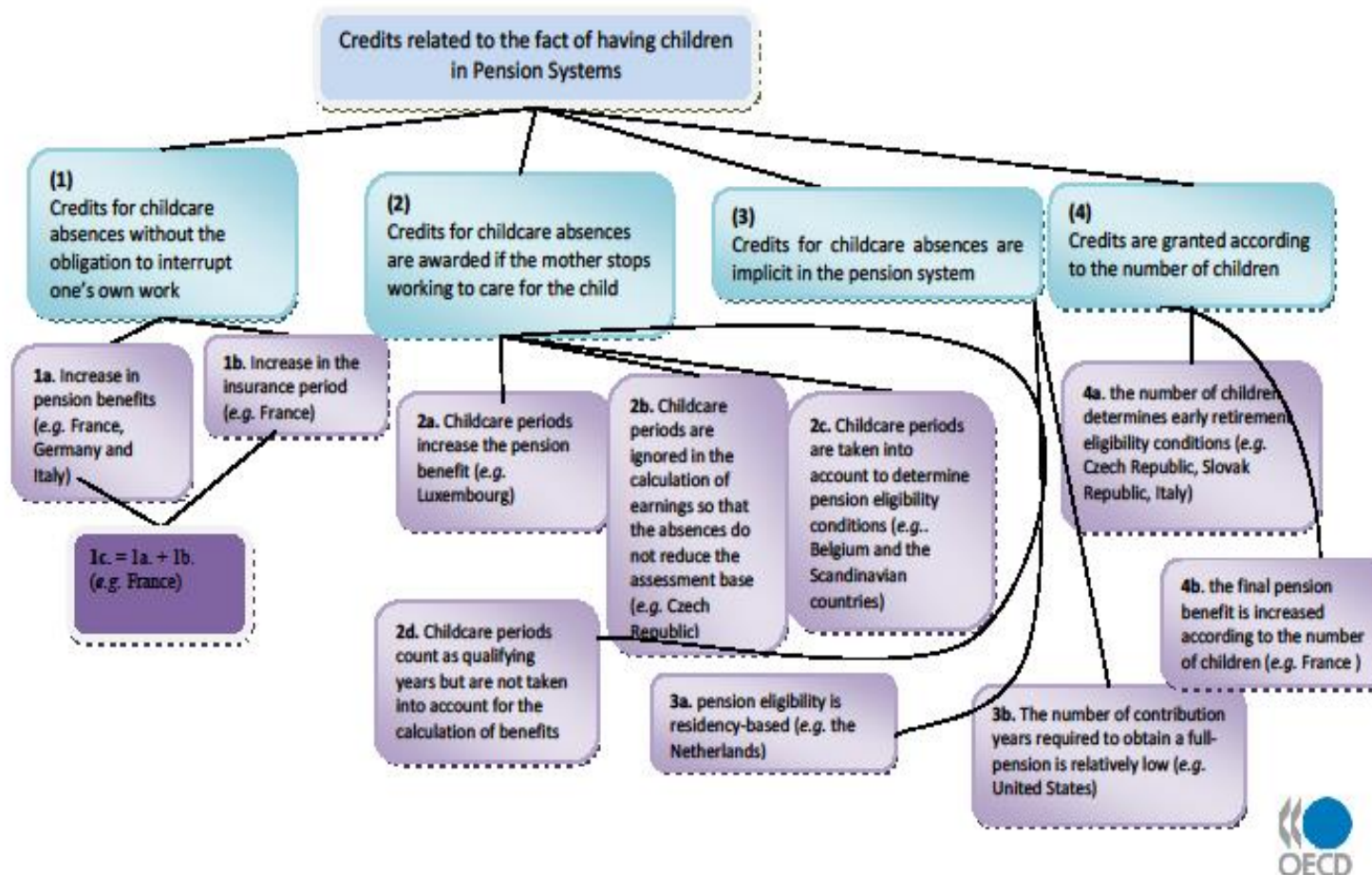
- **2 hlavní pilíře** a 3. složka:
 - **Rovný důchod** se zvýší a bude reflektovat požadavky na důstojnost života ve stáří a finanční možnosti státu
 - **Pojistný důchod** bude vycházet z odvodů do pojistného systému a počtu vychovaných dětí
 - 3. složka (dobrovolná): státní nebo veřejnoprávní fond (inspirace: zahraniční zkušenosti)
- (**Zaměstnanecké penze**, náhrada): umožníme dřívější odchody do důchodu zaměstnancům v náročných profesích za větší odpovědnosti zaměstnavatelů
- (**Osobní penze**): zachováme a budeme podporovat soukromé penzijní spoření
- (Osobní penze): podpoříme dobrovolné penzijní spoření, např. ve formě účtu dlouhodobých investic (v legislativním procesu)

Dvojí ocenění péče o děti v Česku od 2023

- Zákon o důchodovém pojištění, § 5 odst. 2c: [Pojištění jsou účastny] **osoby pečující osobně o dítě ve věku do 4 let**
 - Příjem v této době je vyloučen z výpočtu osobního vyměřovacího základu
- Maláčová/MPSV (2021): „Stát neoceňuje ženy za péči o děti, a ty kvůli tomu mají v průměru o 2 856 Kč nižší důchod než muži.“
- Sklenákův přílepek k novele zákona o důchodovém pojištění: zvýšení procentní výměry starobního důchodu za vychované dítě
 - „Zvýšení za vychované dítě“ = nová dílčí rovná dávka 500 Kč měsíčně, začleněná do procentní výměry starobního důchodu, pro současné i budoucí důchodce, s účinností již od roku 2023
 - Náhradní doba pojištění za péči o dítě: beze změny
- Koexistence 2 institutů se stejným účelem ≈ čistý politický marketing
- Odborné doporučení: sloučit při velké reformě veřejných penzí

Types of childcare credits

Typy ocenění péče o děti v penzijních systémech

Sociální důchodové pojištění: moderní koncepce

- **NDC**: osobní penzijní účty pojistného – každoroční valorizace, nákup doživotní annuity při penzionování
 - Generický systém NDC (Švédsko): každoroční revize kont a důchodů podle pojistně-matematické bilance
 - Průběžný systém NDC (Norsko, Polsko): každoroční valorizace podle zákona
- **Bodový systém** (Německo): osobní bodové účty (1 bod za roční vyměřovací základ ve výši 1 PM), každoroční vyhlásování hodnoty 1 bodu, integrace valorizace výdělků a indexace již přiznaných důchodů
- **Penzijní konto** (Rakousko): každoroční výpočet dílčího starobního důchodu podle klasické formule sociálního pojištění, každoroční valorizace souhrnu dílčích starobních důchodů podle mzdového indexu, při penzionování přepočet ročního důchodu (souhrnu dílčích důchodů) na měsíční důchod

Rakouské penzijní konto: roční dobropis = roční vyměřovací základ * 1,78 %

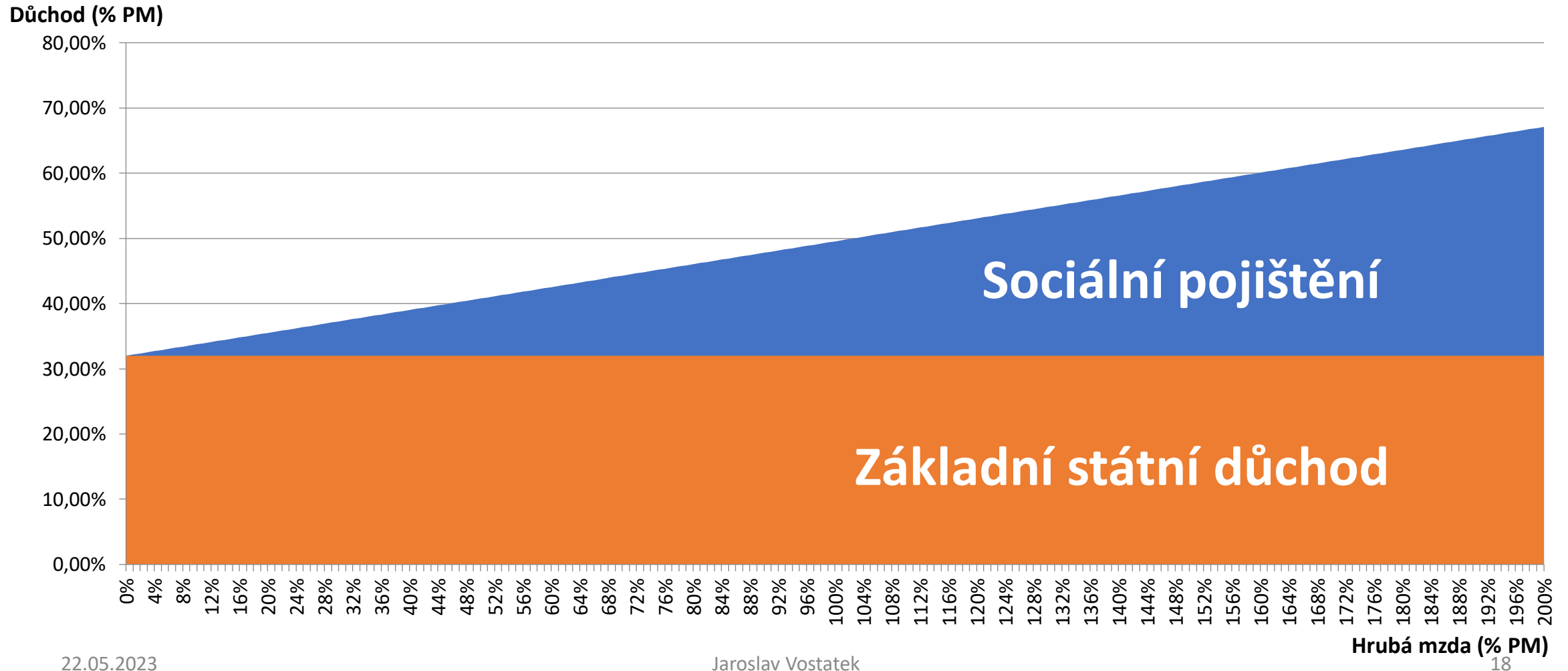
Rok	Roční mzda	Dobropis	Valorizace	Výpočet	Konto po skončení roku
2005	6150,00	109,47			109,47
2006	23400,00	416,52	1,026	$109,47 \times 1,026 + 416,52 = 528,84$	528,84
2007	24336,00	433,18	1,024	$528,84 \times 1,024 + 433,18 = 974,71$	974,71
2008	25309,44	450,51	1,023	$974,71 \times 1,023 + 450,51 = 1447,64$	1447,64
2009	26321,82	468,53	1,025	$1447,64 \times 1,025 + 468,53 = 1952,36$	1952,36
2010	27374,69	487,27	1,024	$1952,36 \times 1,024 + 487,27 = 2486,49$	2486,49
2011	28469,68	506,76	1,021	$2486,49 \times 1,021 + 506,76 = 3045,47$	3045,47
2012	29608,47	527,03	1,006	$3045,47 \times 1,006 + 527,03 = 3590,77$	3590,77

Výsledný stav penzijního konta = roční starobní důchod

Velká reforma starobních důchodů

- **Základní výměra starobního důchodu → samostatný rovný státní důchod**
 - Výchozí výměra: 32 % PM, popř. v absolutní výši
 - Krácení např. při méně než 35 letech placení daní v Česku
 - Samostatný systém valorizace
 - Samostatný systém zákonného důchodového věku
 - Např. 65 let, bez možnosti předčasného odchodu do důchodu
- **Procentní výměra starobního důchodu → sociální starobní pojištění (pojistný důchod)**
 - Výchozí roční výměra: $0,39 \% \cdot \text{roční výdělek (nebo fiktivní vyměřovací základ)}$
 - Samostatný systém valorizace
 - Samostatný systém zákonného důchodového věku
 - Např. 61 let, bez možnosti předčasného odchodu do důchodu
 - Každoroční výpočet dílčího starobního důchodu (penzijní konto), nárok na důchod po 3 letech pojištění
- **Postupný náběh reformy: 1. rok – začlenění nových pojištěnců, dále např.:**
 - 3. rok – začlenění pojištěnců narozených např. po roce 1970
 - 8. rok – začlenění ostatních ekonomicky aktivních pojištěnců
 - 10. rok – převod vyplácených starobních důchodů na rovný státní důchod a pojistný důchod
- **Uvedené parametry budou jistě upraveny podle politických diskusí po technické reformě**

Velká důchodová reforma: rozdělení starobních důchodů na 2 penzijní pilíře (výchozí parametry)

Některé širší souvislosti důchodové reformy

- **Potřebná reforma dávek pro rodiny s malými dětmi**
 - Peněžitá pomoc v mateřství: již ne „pomoc“
 - Mateřské: ve výši plného výdělku (max. 150 % PM), minimálně ve výši 50 % PM – i matkám/rodičům bez nemocenského pojištění, po dobu až 100 týdnů (dávku zdaňovat), zahrne i stávající rodičovský příspěvek, který má zcela nevhodnou konstrukci (OECD, 2018)
 - Reforma podpoří též zvýšení porodnosti a zaměstnanosti matek, s následnými dopady i na fiskální zdroje pro penze
- **Daňová reforma: důchodové pojistné by se mělo/mohlo podstatně snížit**
 - Integrace zaměstnaneckého pojistného do (nízké) daně z příjmů fyzických osob + zrušení slevy na dani na manželku/manžela odstraní překážky k pracovnímu zapojení nízkopříjmových osob

Jedno inkasní místo pro příspěvek na sociální zabezpečení

- Důchodové pojistné = čistá daň ze 65 % ($\approx$ rovný důchod)
- Zdravotní pojistné = neférová čistá daň ze 100 %, 7 inkasních míst, sazba 13,5 %
- Úrazové pojistné: 7 historických sazeb, 2 soukromá inkasní místa veřejných příjmů (1 sazba 0,3 % stačí)
- Nemocenské pojištění, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti
- Veškeré „pojistné“ integrovat do jednotného příspěvku na sociální zabezpečení
 - Zaměstnanecké „pojistné“ začlenit do daně z příjmů ze závislé činnosti (nová sazba 26 %)
 - Jedno inkasní místo PSZ zaměstnavatele: ČSSZ (sazba 34,1 %)
- Fialova vláda se zavázala zavést JIM
 - Náměstek ministra financí Kouba: podmínkou je nový IT systém ve finanční správě (??)

Česká fiskální nerovnováha neohrožuje veřejné penze

- Rostoucí schodky veřejných financí
- Narůstající veřejný dluh (3 bil. Kč)
- Pokus o zrušení zákonné valorizace důchodů v červnu 2023
- Chybějící zdanění: finanční produkty, emise žirálních peněz soukromými bankami
- Nízké zdanění: dividendy
- Nadměrné devizové rezervy ČNB ve výši 2 bil. Kč převést do státních aktiv

Některé širší souvislosti důchodové reformy 2

Česko ve srovnání s průměrem EU (2018):

- **Delší doba školní docházky + systémy vzdělávání nejsou dostatečně intenzivní (neodráží se v lidském kapitálu)**
 - Devítiletku lze zkrátit na osmiletku a obdobně je účelné zkrátit i střední a vysoké školy (semestry lze prodloužit)
- **Chybějící „celodenní školy“ (zdarma nebo za malý poplatek), v moderních státech je samozřejmostí jejich nabídka**
 - Největší efekty pro lidský kapitál: celodenní jesle a celodenní mateřské školy
 - Výnosy z investic do lidského kapitálu jsou největší u mladých
- **Kratší doba pracovní činnosti**

Velká reforma invalidních důchodů (vlastní návrh)

- **České invalidní důchody: „starobní“ koncepce (výpočet: analogie starobních důchodů)**
 - Neústavnost a nesrozumitelnost – stejně jako u starobních důchodů
 - Při reformě starobních důchodů nutno reformovat i invalidní důchody
- 1. **Ponechat „starobní“ koncepci (i nadále „kopírovat“ starobní důchody) + případné další úpravy**
 - Plný základní státní důchod 32 % PM jen k invalidnímu důchodu 3. stupně?
 - „Dopočtená doba“ jen do věku 60 let ?
- 2. **Přejít k „nemocenské“ koncepci: začlenit invalidní důchod do nemocenského pojištění (výpočet: analogie nemocenského): Švédsko, Rakousko /nemocenské pojištění v Rakousku obsahuje i zdravotní péči/**

Velká reforma pozůstalostních důchodů (vlastní návrh)

- **Sirotčí důchod: přechod na rovný sirotčí důchod**
 - Jednostranný sirotek: 25 % PM
 - Oboustranný sirotek: 40 % PM
 - Valorizace podle indexu PM
 - Netýká se již vyplácených sirotčích důchodů, pokud jsou vyšší – do roku 2030
- **Vdovský/vdovecký důchod: přechod na překlenovací důchod, vyplácený po dobu např. 6, popř. 12 měsíců**
 - Výše překlenovacího důchodu: 25 % PM
 - Netýká se již vyplácených vdovských/vdoveckých důchodů – např. do roku 2030
- **Sdílení důchodových nároků manželů: snadno proveditelné – po začlenění obou manželů do systému penzijních kont**

Reforma 3. pilíře

- OECD doporučuje neoliberální model
- Fialova vláda: drobné úpravy stávajícího neférového systému
- České penzijní společnosti: vysoká režie, vysávání státní podpory: poplatky sesterským společnostem za investování rezerv (hlavně do státních dluhopisů)
 - Zahraničí: podobné instituce neexistují
 - Původní koncepce českých penzijních fondů: zaměstnanecké fondy (Klaus: stopka)
- Sjednotit podmínky pro podnikání ve 3. pilíři!
- Vhodný základ: směrnice EU o pan-Evropském osobním penzijním produktu (PEPP), český zákon přijat 2022
 - Jednotná regulace všech příslušných penzijních produktů, vč. státní podpory
- Zrušit státní příspěvek, jednotný daňový režim

Závěry

- **Technická důchodová reforma zpřehlední základní a procentní výměru důchodů: rychle a nevratně**
- **Rozdělení starobních důchodů na 2 penzijní pilíře (rovný důchod, moderní sociální starobní pojištění) povede ke srozumitelnosti veřejných penzí a k racionalizaci jejich financování**
- **Důchodový věk a další konstrukční prvky lze nově definovat podle specifik obou základních penzijních pilířů**
- **Jedno inkasní místo pro 1 příspěvek (zaměstnavatele) na sociální zabezpečení: racionalizace, snížení režie**
- **Jednotná regulace (PEPP) pro 3. penzijní pilíř sníží režii**

Děkuji za pozornost

jaroslav.vostatek@vsfs.cz

jvostatek@volny.cz